

Türk halkı, Batılılar tarafından kullanılan yahut Türkiye'ye onlar aracılığıyla gelen yeniliklere frenk kelimesiyle meydana getirilen isimler takmış, özellikle Cumhuriyet döneminde gerçekleşen Batı'ya açılma sonucunda frenk kavramının ortadan kalkmasıyla birlikte bir kısmı aşağıda sıralanan bu tabirler unutulmaya başlamıştır: Frenk arpası, frenk astarı, frenk bağı, frenk biberi, frenk çileği, frenk elması, frenk eriği, frenk gömleği, frenk gülü, frenk inciri, frenk kimyonu, frenk ocağı, frenk patlıcanı, frenk pekmezi, frenk sakalı, frenk sicipimi, frenk turpu, frenk yakısı, frenk zahmeti. Bunlardan başka Frengistan, Frenkçe, Frenkhâne, Frenkleşme, Frenkmeşrep gibi tabirler de unutulmuşlardır. Frengi, frenk asması, frenk maydanozu, frenk menekşesi ve frenk üzümü gibi isimler ise halen Türkçe'de kullanılmaktadır. Bugün Urfa yöresinde domatese sadece frenk denilmekte (frenk elmasından veya frenk patlıcanından kısaltılmış olabilir), domatesli yiyeceklerle de "frenk dürmüğü (dürümü), frenk tavası, frenkli kebab" gibi isimler verilmektedir; frenk suyu ise (frenk pekmezi) salçadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Steingass, *Dictionary*, s. 922-923; *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1972, v. 1868-1869; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık — Mevlüd Oğuz), Ankara 1978, s. 27-34; Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (haz. Merto Tulum), İstanbul 1977, s. 103, 130-131, 133, 139, 144, 170, 196; Celalzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, bk. İndeks; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), I, 111, 370, 398-399; II, 580, 619, 634, 705, 737; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müssesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, tür.yer.; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1994, s. 39, 284, 391, 411, 526; Enverî, *Düstârname* (Mélîkoff), bk. İndeks; Barkan, *Kanunlar*, s. 151, 161, 176, 211, 214, 219, 221, 335, 369, 370; Vladimir Mirmiroğlu, *Fatih Sultan Mehmet II Devrine Ait tarihi Vesikalar*, İstanbul 1945, s. 55; G. Matteucci, *La Missione Francescana di Costantinopoli*, Firenze 1971, I-II, tür.yer.; Metin And, *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu*, Ankara 1972, tür.yer.; a.m.f., *Türkiye'de İtalyan Sahnesi*.

İtalyan Sahnesinde Türkiye, İstanbul 1989, s. 13-129; Livio Amadeo Missir, "Una fonte ignorata della storia ottomana: la genealogia delle famiglie levantine e in particolare dragomannali", *Studi Preottomani e Ottomani*, Napoli 1976, s. 199-211; J. Lefort, *Documents grècs dans les archives de Topkapı Sarayı. Contribution à l'histoire de Cem Sultan: Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri Cem Sultan'ın Tarihine Katkı*, Ankara 1981, tür.yer.; H. W. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi: 1461-1583* (trc. Demet Lowry), İstanbul 1981, s. 18, 30; Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 48, 59, 70-71, 85-86, 100, 139, 260; a.m.f., *The Muslim Discovery of Europe*, New York 1982, tür.yer.; a.m.f., "İf-randj", *EI²* (İng.), III, 1044-1046; C. A. Frazee, *Catholics and Sultans. The Church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge 1983, tür.yer.; Rhoads Murphy, "The Ottoman Attitude Towards the Adoption of Western Technology: the Role of the Efrenci Technicians in Civil and Military Applications", *Contributions à l'histoire économique et sociale de l'Empire ottoman*, Louvain 1983, s. 287-298; M. Amari, *Tardi Studi di Storia Arabo-Mediterranea*, Palermo 1985, s. 199-257; Emel Esin, "Le Mahbubiye un palais ottoman alla franca", *L'Empire ottoman, la république de Turquie et la France*, İstanbul-Paris 1986, s. 73-86; G. Scognamiglio, *Bir Levantenin Anıları*, İstanbul 1988; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 5-93, 104, 105; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, İstanbul 1990, s. 347; Çelik Gülersoy, *Beyoğlunda Gezerken*, İstanbul 1990; Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayri Müslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul 1990; Halil İnalıcık, "Ottoman Galata, 1453-1553", *Première rencontre internationale sur l'Empire ottoman et la Turquie moderne*, İstanbul-Paris 1991, s. 17-116; N. İorga, "Le privilège de Mohammed II pour la ville de Pera 1 er Juin 1453", *Bulletin de la Section de l'Accadémie Roumaine*, I (1911), s. 11-32; E. Dalleggio d'Alessio, "Traité entre les génois de Galata et Mehmet II, 1 er Juin 1453. Versions et commentaires", *Echos d'Orient*, XXXIX (1940), s. 161-175; Semavi Eyice, "Arnold Von Harff", *TY*, sy. 254 (1956), s. 690-694; Necmi Ülker, "Batılı Gözlemcilere Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir Şehri ve Ticari Sorunları", *TED*, sy. 12 (1982), s. 317-354; Cevdet Kudret, "Alafranga Dedikleri", *TT*, I/4 (1984), s. 267-271; Fahir İz, "Dilde Moda", *WZKM*, LXXVI (1986), s. 143-149; İliber Ortaylı, "Levantenler", *DBİst.A*, V, 204-207.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

FRESK

İslâm sanatında da kullanılan bir resim tekniği.

Islak alçı yüzeye boyanın sulu boya gibi sürülerek uygulandığı bir resim tekniğidir. Bu özellik göz önüne alındığında, sanat tarihi yayınlarında fresk olarak adlandırılan pek çok örneğin bu teknikle ilgisinin olmadığı anlaşılır. Freskte boya, duvar üzerindeki sıva tabakası henüz yaşken sürüldüğünden bu teknikle yapılan resimlere İtalyanca "taze" anlamına gelen *fresco* adı verilmiştir (Fransızca *Fresque*). Bazan kuru alçı zemin üzerine bir çeşit taklit fresko uygulanır ki buna da "fresco secco" (susuz fresk) denir. Gerçek fresko (buon fresco), XIII. yüzyıldan itibaren İtalya'da yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve XVI. yüzyılda en mükemmel şekline kavuşarak günümüze kadar devam etmiştir. Gerçek freskoda tekniğin özelliğinden dolayı ek veya rötuş yapmak söz konusu değildir; sıva kuruduktan sonra yapılan tamamlamalar yüzey üzerinde lekeler ve ton farklılıklarıyla kendini belli eder. Bu tür bir çalışmayı hızla ve tek elden çıkarmak gerekir.

Fresk uygulanacak duvarın tuğla veya moloz taş örgülü olması önemli değildir. Çünkü ilk iş olarak böyle bir yüzeyin harç ve kaba alçı hamuruyla sıvanıp tesviye edilmesi gerekmektedir. Önce düzgün bir yüzey elde etmek üzere uygulanan ilk sıva tabakasına "arriciato" (dolgu) adı verilir. Bunun üzerine, daha ince ve çok düzgün bir yüzey teşkil etmek üzere ikinci bir tabaka sürülür ki buna da "intonaco" (sıva) denir. Bütün bu işlemler sırasında belirli ölçüdeki nemliliğin kaybolmaması, özellikle son tabaka kurumadan boyamaya geçilmesi gerekir. İklim şartları sebebiyle bu teknik Orta İtalya'da gelişmiş ve bu bölgede yaygın olarak kullanılmıştır. Boyayı henüz yaşken emen duvar yüzeyi resmedilen kompozisyonla birlikte kurumakta, dolayısıyla sıva üzerinde ayrı bir tabaka teşkil etmeyen boya kuruduktan sonra dökülmemektedir. Bu teknik özellikle dayanıklılığı sebebiyle tercih edilmektedir.

Fresk tekniği milattan önceki yüzyıllardan başlayarak günümüze kadar gelmiştir ve halen de kullanılmaktadır. Yaklaşık milattan önce 1600 yıllarına tarihlenen Girit freskleri ilk ve en gelişmiş örnekler sayılmaktadır. Çok sonraları,

Kusayru Amre'nin kubbe ve tonozu içindeki freskler - Ürdün

milât yıllarına doğru Roma devri fresklerinde büyük bir canlılık görülür. Pompei ve Herculaneum kazılarında ortaya çıkarılan duvar resimleri, bu sanatın ev dekorasyonunda yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Roma devri sonrasında özellikle Bizans resim sanatı fresk alanında çok değerli eserler vermiştir. Katakomplardan başlayarak kiliselere kadar hemen her tür binanın bütün duvarlarında çok çeşitli örneklerine rastlanır. Domitillia katakompu, Kapadokya kaya kiliseleri, Trabzon Ayasofyası, İstanbul'da Fethiye ve Kariye camilerinin içindeki örnekler bunlardan bazılarıdır. Freskin Roma-Bizans dinî ve sivil mimarisinde tercih edilen bir resim tekniği olarak kullanılmasının başlıca sebebi mozaik tekniğinin pahalılığıdır; özellikle son devir Bizans sanatındaki ilk sebep budur.

İslâm ülkelerinde fresk, Ortadoğu ve Uzakdoğu resim geleneklerinden kaynaklanan örnekler vermiştir. Bunların bir kısmında Helenistik ve Bizans etkileri, bir kısmında ise özellikle VIII ve IX. yüzyıllara ait Bezeklik, Sorçuk, Turfan, Hoço ve Kızıl gibi merkezlerde zengin örnekler veren Uygur duvar resimlerinin etkileri görülür. Uygur resimlerinde Budizm ve Maniheizm törenleri, insan ve hayvan figürleriyle bitki motiflerinin işleniş çanlı bir üslup meydana getirmiştir. Renk, desen ve insan figürlerindeki tipler bakımından bu freskler Türk ve İslâm minyatürü üzerinde derin izler bırakmıştır. Ayrıca Gazneliler'in Leşker-i Bâzâr ve Abbâsiler'in Sâmerrâ'daki Cevzak saraylarının duvarlarında Uygur resimlerine benzer kompozisyonlar görülmektedir. Emevî devrinin freskleri daha çok Kusayrî Amre gibi çöl kasırlarının özellikle hamam duvarlarında kendini gösterir. İslâmî devir Anadolu mimarisinde fresk tekniği yaygın bir uygulama değildir. Bunun yerine kalem işi, baskı desenler, çini kaplama daha çok tercih edilmiş veya iç mekân duvarları tamamen boş bırakılmıştır. Selçuklular'dan günümüze kadar gelebilen bazı örnekler Alara Kalesi'nin hamamında bulunmaktadır. Bu yapının kubbesinin içinde zorlukla seçilebilen iki insan figürü Anadolu'daki ender örneklerdendir.

Fresk tekniği, İslâm öncesi devirlerde ve bu kültür dairesinin dışında kalan ülkelerde daha yaygın uygulandığından ve resim konuları bakımından figürlü geleneğe bağlı bir tarz olarak geliştiğinden İslâm sanatında yalnız sivil mimari-

de ve sınırlı ölçüde kullanılmıştır. Resim yerine bitki süslemeleri, yazı ve geometrik kompozisyonların hâkim olması, daha dayanıklı ve gösterişli çini sanatının gelişmesine yol açmış ve fresk tekniğinin kısa zamanda terk edilerek ortadan kalkması sonucunu doğurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

E. Herzfeld, *Der Wandschmuck der Bauten von Samarra*, Berlin 1928; L. Morgenstern, "Mural Painting", *A Survey of Persian Art* (ed. A. U. Pope), London-New York 1938-39, II, 1375-1376, lv. 554 A-B, rs. 508-509; A. Papadopoulo, *L'Islam et l'art musulman*, Paris 1976, s. 70-83; E. Matsumoto, "A Characteristic of the Buddhist Paintings in the Khotan District and its Transmission", *Toyo Gahuko*, IV (1931), s. 227-237; G. Jerphanion, "La chronologie des peintures de Cappadoce", *Echos d'Orient*, sy. 30 (1931), s. 5-27; A. Karsan, "Fresk", *Arki-tekt*, XIV/153-154, İstanbul 1944, s. 218-221; O. Grabar, "The Painting of the Six Kings at Qusayr Amra", *Ars Orientalis*, I, Washington 1954, s. 185-187; Şerare Yetkin, "Sultan I. Aladdin Keykubat'ın Alara Kalesi Kasrı Hamamındaki Freskler", *STY*, III (1970), s. 69-88; Sadi Dilâver, "Osmanlı Sanatında Kâbe Tasvirli Bir Fresk", *TTK Belleten*, XXXIV/134 (1970), s. 255-257; "Fresk", *SA*, II, 619-620.

SELÇUK MÜLÂYİM

FREYTAG, Georg Wilhelm

(1788-1861)

Arapça-Latince sözlüğüyle tanınan
Alman şarkiyatçısı.

19 Eylül 1788 tarihinde Almanya'nın Lüneburg şehrinde bir ciltçinin oğlu olarak dünyaya geldi. 1807'de girdiği Göttingen Üniversitesi'nde ilâhiyat, felsefe ve Doğu dilleri öğrenimi gördü. Felsefe Fakültesi'nde Arap şiiri üzerine hazırladığı doktora tezini 1814 yılında verdi ve bu çalışmasını daha sonra girdiği İlahiyat Fakültesi'nde de geliştirip tekrar sundu. 1815'te ordu papazı sıfatıyla Prusya'nın Fransa seferine katıldı ve Paris'te ünlü şarkiyatçı Silvester de Sacy ile tanıştı. Savaşın arkasından de Sacy ile kendisini takdir eden Alexander v. Humboldt'un tavsiyesi üzerine Prusya Kültür Bakanlığı'nın verdiği bursla tekrar Paris'e gitti ve burada de Sacy'den Arapça, Farsça ve Türkçe okudu. Özellikle Arap dili ve edebiyatı alanında uzmanlaşmış olarak yurduna döndüğünde ilgiyle karşılandı ve o zamana kadar Alman üniversitelerinde müstakil bölüm halinde yer almayı ilk defa Bonn Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde açılan Doğu Dilleri Bölümü'ne profesör unvanıyla başkan tayin edildi (1818).

Günde on bir saat Arapça ile meşgul olmadıkça rahat edemediği bilinen ve bütün ömrünü bu alanda yazmak, öğrenci yetiştirmekle geçiren Freytag İbrânce'yi de mükemmel biliyor ve derslerinde bu dilin gramerini kendi yazdığı kiptan, Tevrat'tan derlediği seçme metinlerle birlikte okutuyordu. Telif, tercüme, şerh ve neşir türünde yaptığı ilmi çalışmaların birçoğunu, burs vererek kendisini de Sacy'nin yanına gönderen ve maddî, mânevî yardımlarını esirgemeyen Prusya Kültür Bakanı Karl Altenstein'e ithaf etmiştir. 16 Kasım 1861'de Bonn civarındaki Dottendorf'ta ölen Freytag'ın yetiştirdiği öğrenciler arasında J. Derembourg, F. A. Schmoelders, J. Gildemeister, J. A. Vullers, A. Geiger, M. Eger, S. Munk ve F. Woebke gibi ünlü şarkiyatçılar bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Carmen Arabicum perpetuo commentario et versione iambica Germanica illustravit...* (Göttingen 1814, doktora tezi). Teebbeta Şerran'a ait mersiyenin Arapça metni, şerhi ve Latince tercümesiyle birlikte neşridir. 2. *Darstellung der arabischen Verskunst* (Halle 1830). H. Ewalds'ın aruzun Yunan şiir vezninden etkilendiği görüşüne katılmayan Freytag'ın Arap şiir sanatı üzerine olan bu eseri sahasında hâlâ önemli bir kaynak sayılmaktadır. 3. *Lexicon Arabico-Latinum* (I-IV, Halle 1830-1837). 1827'de başlayarak on bir yılda tamamladığı bu önemli eserin hazırlanmasında Cevherî'nin *eş-Şihâh*'i, Firûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-muhtâ*'i, Cevâlikî'nin *el-Mu'arreb*'i, Cürçânî'nin *et-Ta'rifât*'i, Demîrî'nin *Kitâbü'l-Hayevân*'i ve Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvî'nin *Âşârü'l-bilâd*'i gibi Arapça kaynakların yanında Hollandalı şarkiyatçı Golius'un *Lexicon Arabico-Latinum* adlı sözlüğünden de büyük ölçüde faydalanmıştır. Klasik sözlüklerde yer alan gramer, aruz ve belâgatla ilgili terim ve bilgilere, Türkçe ve Farsça kökenli kelimelere, yer ve şahıs isimleriyle şiir, âyet ve hadislerden örneklerle yer verilmediği halde dört büyük cilt hacminde olan eseri, müellif ayrıca baskısının tamamlandığı yıl özellikle öğrenciler için bir cilt halinde ihtisar etmiştir. Daha sonra Heinrich Ernst Bindseil tarafından hazırlanan 125 sayfalık indekste Latince kelimelerin yer aldığı sayfalar gösterilmek suretiyle sözlük Arapça-Latince, Latince-Arapça haline getirilmiştir. A. Kazimirski'nin Arapça-Fransızca sözlüğünün ana kaynaklarından olan eser sahasında hâlâ önemi-